

УДК 636.2.034(477)

*М. М. Ігнатенко,**д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки,**Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав*

ORCID ID: 0000-0002-5713-7951

*Н. П. Новак,**д. е. н., начальник, Новотроїцька державна податкова інспекція**Генічеського управління Головного управління ДПС у Херсонській області*

ORCID ID: 0000-0002-9929-1391

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.61

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МОЛОКА НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*M. Ihnatenko,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics,**Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav**N. Novak,**Doctor of Economic Sciences, Head, Novotroitsk state tax Inspectorate**of the Genichesky Department of The main Department of STS in the Kherson region*

STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF DAIRY CATTLE BREEDING ENTERPRISES
AND IMPROVEMENT OF MILK QUALITY BASED ON THE PRINCIPLES OF SOCIAL RESPONSIBILITY

У статті здійснено дослідження стану та ефективності функціонування підприємств молочного скотарства. Виявлено основні тенденції їх розвитку, у т.ч. негативні. Останні стосуються скорочення кількості продуктивних корів, згортання виробництва молока та перенесення його в особисті господарства населення; погіршення якості сировини та молочних продуктів, у т.ч. через намагання товаровиробників зменшити затрати та ціни реалізації. Визначено, що інструменти державної підтримки у вигляді дотацій виробникам молока не є ефективними. Тому важливе значення має обґрунтоване підвищення цін на молочну сировину, а також залучення нових концепцій управління розвитком підприємств і підвищення якості продукції. Однією з них є концепція соціальної відповідальності. На її засадах визначено стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку підприємств молочного скотарства з виробництвом та реалізацією якісної продукції.

The article presents a study on the status and effectiveness of functioning of the enterprises of dairy cattle breeding. The main trends of their development, including negative ones, are revealed. The latter relate to reducing the number of productive cows, curtailing milk production and transferring it to the personal farms of the population; deterioration of the quality of raw materials and dairy products, including due to attempts by producers to reduce costs and sales prices. It is proved that in order to increase the profit and profitability of production in the strategic perspective, it is necessary to reduce the cost of milk by fully or partially replacing the existing low-yielding cows with breeding ones with higher milk yields; to reconstruct livestock facilities and improve the quality of offspring; to restore natural pastures and hayfields. It is established that the effective functioning of dairy cattle breeding in the new economic conditions involves the formation of large holdings, associations, specialized dairy farms and complexes that have significant financial and investment resources and are based on advanced technologies and achievements of breeding science. It is determined that the instruments of state support in the form of subsidies to milk producers are not effective. Therefore, it is important

to increase prices for dairy raw materials in a reasonable manner, as well as to attract new concepts for managing the development of enterprises and improving the quality of products. One of them is the concept of social responsibility. On its basis, strategic directions for the competitive development of dairy cattle enterprises with the production and sale of high-quality products have been determined, namely: the deepening of specialization in cattle breeding, the placement of enterprises for the maintenance of dairy cattle primarily near major cities, industrial and resort centers and other large localities; the establishment of state subsidies for the increase in the number of cows in agricultural enterprises, farms and households; stimulating the purchase by agricultural enterprises of heifers and heifers in households, breeding farms and imports; providing livestock with high-quality organic full-fledged feed; rational use and further increase in the number of cows in farms of all forms of ownership; reducing the cost of production and establishing and improving purchasing and wholesale and retail prices so that they reimburse the standard costs and ensure the profit rate of dairy enterprises at the level of 15,0—20,0 %.

Ключові слова: підприємства, молочне скотарство, розвиток, стратегічні напрями, соціальна відповідальність, молоко і молочна продукція, якість, підвищення, управління, стандарти відповідності.

Key words: enterprises, dairy cattle breeding, development, strategic directions, social responsibility, milk and dairy products, quality, improvement, management, compliance standards.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підприємства молочного скотарства представляють важливу галузь сільського господарства України. Від їх розвитку безпосередньо залежить ефективність функціонування всього комплексу молокопродуктового виробництва, який виконує низку важливих завдань щодо забезпечення збалансованого харчування населення, зростання експортного потенціалу й представництва на міжнародних аграрних ринках, підвищення продовольчої безпеки країни. Проте в сучасних умовах господарювання, незважаючи на сприятливі регіональні умови відносно кормової бази, засобів розміщення молочного стада, наявності кваліфікованих трудових ресурсів та досвіду розведення й утримання тварин у населення, молочне скотарство суттєво знизило обсяги виробництва молока, темпи відтворення продуктивних тварин порівняно навіть з початком 90-х років минулого століття.

Значно зменшилася й переробка молока. Для виробництва традиційної продукції тваринного походження використовується пальмова олія, порошок молочні суміші, штучні загощувачі, підсилювачі смаку, кольору. Як наслідок, це викликає недовіру у споживачів, негативно впливає на їх здоров'я. Враховуючи, що молоко й молочні продукти є основою дитячого харчування, це також стає чинником і продовольчої, і соціально-економічної небезпеки загалом. Вказане, отже, вимагає особливих концептуальних підходів та практичних розробок щодо вирішення наявної проблеми. До них повною мірою можна віднести концепцію соціальної відповідальності (СВ). Тому обґрунтування резервів, засобів, інструментів ефективного розвитку підприємств молочного скотарства на засадах соціальної відповідальності належить до пріоритетних завдань аграрної сфери економіки України та її регіонів.

Таблиця 1. Обсяги, структура та динаміка валової продукції тваринництва, у т.ч. молока за 1990—2018 рр. (у постійних цінах 2010 р.)

Валова продукція	Роки					
	1990	2000	2010	2016	2017	2018
Всього, млн грн	282774,2	151022,2	194886,5	254640,5	249157,0	268570,9
у т.ч. продукція тваринництва, млн грн	137272,2	58183,3	70332,4	69588,4	69682,46	69885,9
Питома вага продукції тваринництва, %	48,5	38,5	36,1	27,3	28,0	26,0
у т.ч. молоко, млн грн	60789,5	30236,9	28533,0	25814,6	25563,5	25111,7
Питома вага молока, %	21,5	20,0	14,6	10,1	10,3	9,4

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Всебічному вивченню, оцінці та аналізу стану молочного скотарства та перспектив його розвитку приділено увагу в роботах багатьох науковців. Серед досліджень останніх років відомими є праці П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, Н. Оляднічук, В. Радька, Т. Рудої, Н. Шиян та багатьох інших. У працях названих авторів піднімалися важливі питання щодо кормовиробництва, здійснення селекції й умов утримання молочного стада, обґрунтування організаційно-економічного механізму функціонування підприємств та галузі загалом й управління ними.

Проте динамічний розвиток світового виробництва й переробки молока в Україні та світі, впровадження інноваційних технологій вимагають постійного виявлення та уточнення тенденцій розвитку молочарських підприємств з метою розробки ефективних інструментів їх конкурентоспроможного розвитку на засадах соціальної відповідальності, підвищення якості продукції з врахуванням оптимальних цін для виробників та споживачів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є виявлення сучасних тенденцій розвитку та функціонування підприємств молочного скотарства й розробка засобів та напрямів їх конкурентоспроможного розвитку на засадах соціальної відповідальності з обов'язковою орієнтацією на підвищення якості сировини й готової продукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Молочне скотарство завжди займало вагому частку в обсягах та структурі валової продукції

сільського господарства [1, с. 40]. Проте за роки перманентних, часто не послідовних реформ у галузі поголів'я корів та обсяги виробництва молока значно скоротились. Водночас зросла частка в обсягах виробництва молока особистих господарств населення, так званий MilkHandMade. На це вказують статистичні дані про обсяги та структуру валової продукції тваринництва й місця в ньому підприємств молочної галузі у динаміці за 1990—2018 рр., які представлено в таблиці 1.

Питома вага виробництва продукції тваринництва у структурі сільського господарства в Україні у 2018 р. скоротилася до 28,0 % порівняно з 48,5 % у 1990 р. або в 1,7 разів. Водночас питома вага виробництва молока в загальній структурі валової продукції тваринництва скоротилася майже в 2,3 разів і має тенденцію до поступового скорочення. За останні 8 років скорочення складо 5,2 % і така негативна тенденція зберігається. Це негативно позначається на споживанні якісного молока, його ринку та потенціалі збуту, у т.ч. експорту.

Крім стану й динаміки розвитку підприємств молочного скотарства та обсягів виробництва молока, кон'юнктура на його внутрішньому ринку формується під дією сукупності інших важливих соціально-економічних чинників [2, с. 25]. Основним серед них є традиційно високий попит на молоко та продукти його переробки як на основні в харчових раціонах й доступні за цінами для широких верств населення. Однак його доповнює стримуючий чинник, — зниження реальних доходів громадян у зв'язку із суттєвим розривом між динамікою зростання споживчих цін і номінальним рівнем доходу більшості споживачів. Це призводить до постійного скорочення їх купівельної спроможності. Як наслідок, відбувається зниження споживання молока та молокопродуктів, зростання попиту на низькоякісну та дешеву продукцію.

Зазначимо до цього, що недостатній розвиток соціальної складової аграрного виробництва, особливо тваринництва, стримує розвиток людського капіталу на селі. Повною мірою це стосується молочарських підприємств. Формування стратегії стійкого розвитку має ґрунтуватися на гармонійному та пропорційному поєднанні взаємопов'язаних складових: економічної, соціальної, екологічної, а також соціальної відповідальності цього виду агробізнесу. Це забезпечить отримання синергетичного ефекту в усіх ланках виробничого відтворення молока та загального гармонійного зростання підприємств молочного господарства.

Потребує вирішення ситуація, що наразі закупівельна ціна на молоко у національних виробників, як сільськогосподарських підприємств, так і домогосподарств, яке поставляється на молокопереробні підприємства, більш ніж у три рази нижча за кінцеву роздрібну ціну [3, с. 176]. Тим самим, це формує стихійні ринки молока та молочної продукції, так зване молоко handmade класу, яке ще називається натуральна молочна продукція. А це втрачені можливості і підірвання авторитету молокопереробників, які в умовах значного недозавантаження виробничих потужностей змушені згортати переробні потужності або використовувати неякісну сировину [4, с. 106].

Ціновий диспаритет у країні, особливо на молоко та вироби з нього призвів до дестабілізації в молочному виробництві. Адже загально відомо, що ціни на сировину сільськогосподарського виробництва зростають набагато менше, ніж ціни на промислову продукцію. Особливо на ту, без якої виробництво іншої продукції, в тому числі і сільськогосподарської унеможливується (наприклад, корми, насіння, мінеральні добрива, техніка, дизельне паливо, бензин). Це вплинуло на значне зростання виробничої собівартості й навіть спричинило її. Звичайно, була і дотаційна складова, і відшкодування, але це ніяк не стимулює виробника, а навпаки, знижує його виробничу і фінансову активність, бажання до са-

морозвитку, удосконалення, використання новітніх технологій. Обсяги виробництва молока наразі в Україні катастрофічно низькі, і з впевненістю можна говорити про те, що жодна з країн Європейського Союзу не зацікавлена в розвитку українського молочного скотарства.

На жаль, в останні роки утвердилася думка, що корова — це також бізнес і коли надої починають падати, то потрібно не шукати причину, а вибракувати таких корів [5, с. 154]. Звичайно, це загальна робота зоотехніка і менеджера відділення (ферми), спеціалістів, які добре володіють даною ситуацією. Проте було б необхідно, щоб ще й економіст міг обрахувати доцільність такої вибраковки. Адже цінність і якість молока у корови розкривається з роками.

Тому соціально відповідальними можна вважати ті підприємства і ферми, де корови розподілені та утримуються по вікових категоріях. Молоко жирніше, вищого поживного гатунку спостерігається саме в корів віком 5—6 років і старше (досвід працівників, ветеринарів-зоотехніків). Ми погоджуємось з висновками Д. Семенди, О. Семенди, що для збільшення прибутків і рентабельності виробництва у стратегічній перспективі необхідно знизити собівартість молока за рахунок повної або часткової заміни наявних низкопродуктивних корів на премінних з більш високими удоями; здійснити реконструкції тваринницьких приміщень і поліпшення якості потомства; відновити природні пасовища та сіножаті [6, с. 378].

Утримання корів та виробництво молока є наразі не достатньо ефективним саме через занадто низькі ціни реалізації та занадто високу виробничу собівартість молока. Це спричинене, передусім, відсутністю достатнього власного кормовиробництва, фізично та морально зношеним обладнанням та технікою, недосконалою законодавчо-підтримуючою базою, несприятливим інвестиційним кліматом у галузі, несприятливими економічними, соціальними та екологічними чинниками господарювання. Продовольча безпека будь-якої країни базується на тваринницькому виробництві — йдеться про м'ясо, молоко, яйця і всі похідні. Дефіцит хоча б одного з цих продуктів має моментальні прояви: переробка скорочується або зупиняється, якість продукції погіршується, зростають ціни, а за ними соціальне невдоволення населення [7, с. 132].

Попри досить суттєве щорічне скорочення населення, підприємства молочного скотарства не в змозі задовольнити всі потреби внутрішнього ринку у якісному молоці та молочних продуктах. Низька купівельна спроможність громадян вимагає від молокопереробників та переробників пристосовуватися до вимог внутрішнього ринку [8, с. 162]. Як наслідок, дешева й доступна продукція має низьку якість, але все рівно обсяги споживання молока та молочної продукції не забезпечують медично-рекомендовані норми споживання. Більшість молочних продуктів для великої частини українців стали недоступні. В таблиці 2 наведено динаміку виробництва молока та поголів'я корів в Україні за період 1990—2018 рр.

За досліджуваний період (1990—2018 рр.) в усіх категоріях господарств країни поголів'я корів зменшилось у 4,3 разів і становило в 2018 р. 1926,3 тис. гол. У сільськогосподарських підприємствах поголів'я корів скоротилось катастрофічно, — на 85,2 % порівняно з 1990 р. При цьому майже 76,0 % поголів'я корів утримується господарствами населення, хоча за останні роки воно значно скоротилось і станом на 2018 р. налічує лише 1458,4 тис. гол., або 66,7 % аналогічного показника 1990 р.

Як наслідок, обсяги виробництва молока також зменшились більше ніж у 2,4 разів і в 2018 р. становили 10098,8 тис. т. І лише за рахунок зростання продуктивності корів більш ніж у 2,0 разів було дещо призупинено темпи падіння обсягів виробництва. Продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах, за дани-

Таблиця 2. Обсяги виробництва молока й поголів'я корів та їх динаміка і структура по категоріях господарств України, 1990—2018 рр.

Роки	Усі категорії господарств	у % до 1990 р.	У тому числі					
			с.-г. підпр.	у % до 1990 р.	питома вага, %	госп. насел.	у % до 1990 р.	питома вага, %
Виробництво молока, тис. тонн								
1990	24508,3	100,0	18634,1	100	76	5874,2	100	24
2000	12657,9	51,6	3668,7	19,7	29	8989,2	153	71
2010	11531	47,0	3047,9	16,3	26,4	8483,1	144,4	73,6
2015	10615,4	43,3	2669,2	14,3	25,1	7946,2	135,3	74,9
2016	10381,5	42,4	2705,6	14,5	26,1	7675,9	130,7	73,9
2017	10280,5	41,9	2765,7	14,8	26,9	7514,8	127,9	73,1
2018	10098,8	41,2	2760	14,8	27,3	7338,8	124,9	72,7
Кількість поголів'я корів станом на кінець року, тис. гол.								
1990	8378,2	100	6191,6	100	73,9	2186,6	100	26,1
2000	4958,3	59,2	1851	29,9	37,3	3107,3	142,1	62,7
2010	2642,8	31,5	589,1	9,5	22,2	2053,7	93,9	77,8
2015	2166,6	25,9	505,1	8,2	23,3	1661,5	76	76,7
2016	2108,9	25,2	484,6	7,8	23,0	1624,3	74,3	77
2017	2017,8	24,1	466,6	7,5	23,1	1551,2	70,9	76,9
2018	1926,3	23,0	467,9	7,6	24,3	1458,4	66,7	75,7

ми Державної служби статистики України, дещо вища, ніж у господарствах населення, які виробляють 72,7 % молока.

На думку М. Ігнатенка, Н. Рунчевої, ефективне функціонування молочного скотарства в нових умовах господарювання передбачає формування великих холдингів, об'єднань, спеціалізованих молочних ферм і комплексів, що мають значні фінансово-інвестиційні ресурси та спираються на передові технології і досягнення селекційної науки [9, с. 12]. Це підтверджується позитивними змінами, що відбуваються останніми роками в молочному скотарстві, зокрема істотним зростанням надой корів, збільшенням поголів'я худоби інтенсивних молочних типів, появою в кожному регіоні молочних ферм і комплексів, у яких реалізовані сучасні технологічні та технічні рішення з утримання та доїння корів, заготівлі кормів і прибирання гною [10, с. 359].

Другим стратегічним напрямом ефективного та конкурентоспроможного розвитку підприємств з виробництва молока є підвищення продуктивності молочної худоби [11, с. 82]. Воно розглядається як комплексна проблема, вирішення якої дозволить значно ефективніше використовувати трудові, матеріальні та фінансові ресурси і прискорити окупність витрат суб'єктив господарювання. Це досить важливо, адже протягом багатьох років для підприємств галузі молочного скотарства був характерним витратний напрям виробництва.

Його ознаками були невисокий рівень продуктивності, швидкий ріст виробничих витрат, ріст собівартості продукції та часто низька рентабельність і навіть збитковість виробництва. Тому сільськогосподарським підприємствам слід сконцентрувати зусилля як на збільшенні поголів'я, так і на реальному впровадженні інноваційних технологій й модернізації виробничих та бізнесових процесів [12, с. 7]. Саме з цим пов'язані основні резерви збільшення та підвищення ефективності й конкурентоспроможності виробництва молочної продукції. Для покращення якості молока та виробів з нього важливе значення має впровадження стандартів відповідності та контроль за їх дотриманням на всіх ланках відтворювального процесу.

Стратегічні напрями розвитку підприємств молочного скотарства на засадах соціальної відповідальності мають бути спрямовані на повне задоволення потреб внутрішнього і зовнішнього ринків якісними продуктами конкурентоспроможних підприємств галузі молочного скотарства [13, с. 38]. Вони охоплюють забезпечення розширеного відтворення продуктивного стада корів, підвищення інтенсивності використання їх поголів'я, створення оптимальних розмірів ферм у господар-

ствах усіх форм власності й господарювання. Другий напрям означає реструктуризацію кормової бази, поліпшення луко-пасовищного кормовиробництва, розширення площ культурних зрошувальних пасовищ [14, с. 59]. Третій напрям стосується удосконалення існуючих і створення нових порід худоби, пристосованих до місцевих умов; впровадження інтенсивних технологій утримання худоби і засобів механізації виробничих процесів на фермах; підвищення продуктивності тварин [15, с. 49]. Четвертий напрям — це удосконалення економічних відносин між виробниками молочної сировини і підприємствами з її переробки; впровадження досягнень науково-технічного прогресу на всьому шляху проходження молока та продуктів його переробки від виробника до споживача.

ВИСНОВКИ

Для вирішення проблем забезпечення зовнішнього і внутрішнього ринків молоком і молочними продуктами потрібно здійснювати наступні стратегії розвитку підприємств галузі на засадах соціальної відповідальності з орієнтацією на підвищення якості продукції:

- поглиблення спеціалізації в скотарстві, розміщення підприємств з утримання худоби молочного напрямку передусім поряд із великими містами, промисловими й курортними центрами та іншими значними населеними пунктами;
- встановлення державних дотацій за приріст поголів'я корів у сілгоспідприємствах, фермерських господарствах та господарствах населення;
- стимулювання закупівлі сільськогосподарськими підприємствами телиць і нетелей у господарствах населення, племінних господарствах та за імпортом;
- забезпечення худоби органічними якісними повноцінними кормами;
- раціональне використання і подальше нарощування поголів'я корів у господарств усіх форм власності;
- зменшення собівартості виробництва та встановлення й удосконалення закупівельних і гуртово-роздрібних цін таким чином, щоб вони відшкодовували нормативні витрати та забезпечували норму прибутку підприємств молочної галузі на рівні 15,0—20,0 %.

Література:

1. Шиян Н.І. Розвиток скотарства в Україні. Економіка АПК. 2016. № 9. С. 38—43.
2. Мармоль Л. Лугова О. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Економіст. 2012. № 2. С. 24—26.

3. Місюк М.В. Ринок продукції скотарства: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 330 с.

4. Романюк І.А. Державна соціальна політика в забезпеченні продуктивної зайнятості сільського населення. Економіка АПК. 2014. № 10. С. 105—109.

5. Мармуль Л.О. Роль стратегічного аналізу в управлінні виробничою діяльністю сільськогосподарських підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2011. Вип. 2, Т. 1. С. 152—156.

6. Семенда Д.К., Семенда О.В. Державна підтримка у відновленні галузі молочного скотарства. Молодий вчений. 2018. № 3 (1). С. 377—380.

7. Плаксієнко В.Я. Бухгалтерський облік у виробничих та агросервісних кооперативах. К.: ЦУА, 2014. 464 с.

8. Нікітіна О.М. PR-маркетинг як один з інструментів підвищення конкурентоспроможності підприємства. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: економічні науки. 2016. Вип. 177. С. 160—165.

9. Ігнатенко М.М., Рунчева Н.В. Процеси ресурсозабезпечення спеціалізації та концентрації виробництва в корпоративних агроформуваннях. Економіка та держава. № 1. 2017. С. 10—14.

10. Васильчак С.В. Особливості функціонування ринку молока та молочної продукції. Науковий вісник НАТУ України. 2013. № 15 (4). С. 357—362.

11. Хоменко А.Ю. Стан молочного скотарства в Україні. Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ. Харків: ХНТУСГ. 2019. Вип. 1. С. 80-84.

12. Ігнатенко М.М. Управління органічним виробництвом аграрних підприємств на засадах здійснення соціальної відповідальності. Економіка і фінанси. 2015. № 12. С. 4—11.

13. Петриченко О.А. Аналіз тенденцій розвитку галузі молочного скотарства в ланці молокопродуктового ланцюга. Економіка АПК. 2018. № 5. С. 33—40.

14. Іванова А.С. Молочне скотарство: сучасний стан та проблеми вирішення. Агросвіт. 2017. № 22. С. 57—62.

15. Sievidova I. et al. (2019). Optimizing the strategy of activities using numerical methods for determining equilibrium. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, no. 6 (4 (102)), pp. 47—56.

References:

1. Shyyan, N.I. (2016), "Development of cattle breeding in Ukraine" *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 38—43.

2. Marmul', L. and Luhova, O. (2012), "Methodical approaches to assessing the economic potential of agricultural enterprises". *Ekonomist*, vol. 2, pp. 24—26.

3. Misiuk, M.V. (2012), *Rynok produktyi skotarstva [Livestock products market]*, NNTS "Instytut ahraryi ekonomiky", Kyiv, Ukraine.

4. Romaniuk, I.A. (2014), "State social policy in ensuring productive employment of the rural population", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 105—109.

5. Marmul', L.O. (2011), "The role of strategic analysis in the management of production activities of agricultural enterprises", *Naukovi pratsi Poltav'skoyi derzhavnoyi ahraryi akademiyi*, vol. 2, no. 1, pp. 152—156.

6. Semenda, D.K. and Semenda, O.V. (2018), "State support in the restoration of the dairy industry", *Molodyy vchenyy*, vol. 3 (1), pp. 377—380.

7. Plaksyienko, V.YA. (2014), *Bukhhalters'kyu oblik u vyrobnychykh ta ahroservisnykh kooperatyvakh [Accounting in production and agro-service cooperatives]*, TSUL, Kyiv, Ukraine.

8. Nikitina, O.M. (2016), "PR-marketing as one of the tools to increase the competitiveness of the enterprise", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka: ekonomichni nauky*, vol. 177, pp. 160—165.

9. Ihnatenko, M.M. and Runcheva, N.V. (2017), "Processes of resource provision of specialization and

concentration of production in corporate agricultural formations", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 10—14.

10. Vasylychak, S.V. (2013), "Features of the functioning of the milk and dairy products market", *Naukovyy visnyk NATU Ukrayiny*, vol. 15 (4), pp. 357—362.

11. Khomenko, A.Yu. (2019), "The state of dairy farming in Ukraine", *Visnyk SNT NNI biznesu i menedzhmentu KHNTUSH*, vol. 1, pp. 80—84.

12. Ihnatenko, M.M. (2015), "Management of organic production of agricultural enterprises on the basis of social responsibility", *Ekonomika i finansy*, vol. 12, pp. 4—11.

13. Petrychenko, O.A. (2018), "Analysis of trends in the dairy industry in the dairy chain", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 33—40.

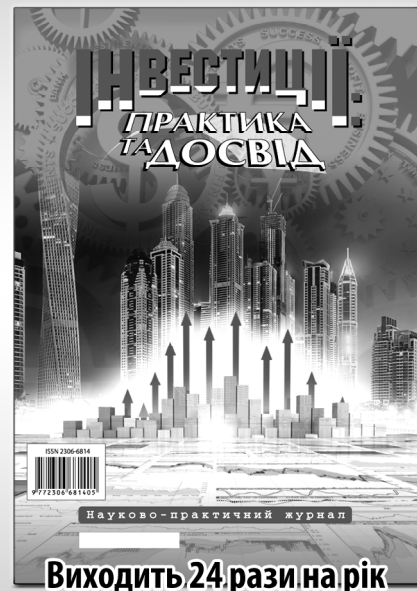
14. Ivanova, A.S. (2017), "Dairy farming: current status and problems to be solved", *Ahrosvit*, vol. 22, pp. 57—62.

15. Sievidova I. et al. (2019), "Optimizing the strategy of activities using numerical methods for determining equilibrium", *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, vol. 6 (4 (102)), pp. 47—56.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2020 р.

ІНВЕСТИЦІЇ. ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з

ЕКОНОМІЧНИХ НАУК та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

(Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020)

Спеціальності - 051, 071, 072, 073, 075, 076, 281, 292